

Lluís Carratalà

L'escultor de pessebres del noucentisme

ipecc

Enric Benavent Vallès

Col·lectiu El Bou i la Mula

El noucentisme instava els artistes catalans a aspirar a la claredat i la perfecció formal pròpies del classicisme. Els artistes tenien el deure de col·laborar en la mediterraneïtzació de l'art. Lluís Carratalà⁽¹⁾ és, en el camp de les figures de pessebre, un clar exponent del noucentisme català en línia amb els grans escultors de figures de pessebre.

El 1895, any en què va néixer Lluís Carratalà, Àngel Guimerà, com a president de l'Ateneu Barcelonès, va pronunciar el discurs d'inici del curs en català. Era un dels primers senyals de la conquesta de l'ús del català en les institucions barcelonines. Aquesta felicitat coincidència ens ajuda a emmarcar el rerefons d'un artista que va viure intensament el nacionalisme català, tot i que allunyat de partits i opcions polítiques concretes. Carratalà va ser testimoni d'un moment de florida a les terres catalanes, especialment per la seva vessant d'actor de teatre interpretant les obres fonamentals d'autors com Sagarra, Rusiñol i del mateix Guimerà, entre d'altres.

Vull ser escultor

La vocació d'escultor li va arribar de ben petit, però no va ser un escultor autodidacte, ja que de jove es va formar a la Llotja a les classes de dibuix

de Ramir Lorenzale i com a aprenent als tallers de Josep Llimona i Claudi Rius. Amb tot aquest bagatge i amb els consells del també figurista gracienc Josep Prats,⁽²⁾ va llançar-se a fer figures de pessebre i a vendre-les a la Fira de Santa Llúcia, on va tenir parada pròpia des de principi dels anys trenta fins a la meitat dels cinquanta.

Les primeres figures de pessebre que va fer Carratalà eren de tipologia clàssica, uns conjunts de figures molt senzilles i estilitzades en què sant Josep no va a l'hebraica, sinó amb el cap descobert, sense turbant i vestit amb una gran túnica, a l'estil de les pintures del segle XVII. Només tenia fetes algunes escenes com el Naixement, la Fugida a Egipte o Buscant posada, en mides de 10 o 15 cm, que es reproduïen amb motlles de cara i creu.

En la seva època de màxim esplendor com a escultor, va fer les figures de tipologia hebraica i catalana. Les figures hebraïques de Carratalà eviten l'ostentació i la complexitat tècnica que havia vist en les figures de Tallarn. Tot i que es documentava molt abans de modelar qualsevol figura,⁽³⁾ no pretenia l'historicisme sinó la simplicitat i la proximitat, i al rigor històric i documental hi barrejava l'estil dels vestuaris

hebreus que la gent veia a les Passions o als Pastorets.

Carratalà admirava molt l'obra de Salvador Masdeu.⁽⁴⁾ Va poder adquirir una bona part dels seus motlles quan va morir i els utilitzava sobretot per fer animals de complement; també reproduïa algunes figures. Les figures de Masdeu són de tipologia clàssica pel que fa als personatges del Naixement i de tipologia hebraica pel que fa als pastors. Una figura de Masdeu reproduïda per Carratalà es reconeix fàcilment pel pintat.

Les figures de pessebre catalanes

L'obra més característica de Lluís Carratalà són les figures de tipologia catalana. Carratalà era un home arrelat a la cultura catalana que coneixia bé el tea-

■ Naixement català de 15 cm.

Gener de 2010. ENRIC BENAVENT VALLÈS

tre de la Renaixença. Va viure l'esperit de recuperació de la identitat catalana que, especialment durant el franquisme, es va fer present amb els estudis de folklore, els quals aportaven una imatge del català com un individu assenyat, auster i mediterrani.

Carratalà va ser el primer escultor de figures de pessebre que va representar els personatges de la Sagrada Família vestits amb indumentària catalana. Tot va venir d'un dia dels anys de la postguerra. La seva parada de Fira de Santa Llúcia estava plena de pastors amb barretina i pastores catalanes, mentre que els naixements seguien la tipologia clàssica. Tot d'una, un sergent li va fer retirar tots aquells pastors amb barretina. Carratalà es va empijar tant que va decidir fer no només els pastors sinó també sant Josep i la Mare de Déu vestits de catalans.

El sant Josep no el va fer mai amb barretina, ja que li semblava poc respectuós. El vestia elegant, tal com anaven els personatges guimeranians, amb gipó i pantalons estrets. Amb el tapaboques dissimulava una mica tota la figura i li posava cabells llargs. La Mare de Déu, que habitualment la feia vestida amb caputxa, és una figura molt entranyable. Va ser capaç de trobar un estil equilibrat per a unes figures que eren correctament catalanes i que no xocaven amb la sensibilitat de la gent. En aquest sen-

■ Figura inspirada en «El Manelic» interpretat per Enric Borràs. Gener de 2010. ENRIC BENAVENT VALLÈS / ARXIU CARRATALÀ

tit, podem parlar d'un veritable exercici d'inculturació de la fe cristiana, feta en un moment en què encara faltaven vint anys per al Concili Vaticà II. La genialitat, arrelada en valors profunds (terra i fe) d'en Carratalà, té la seva màxima expressió en les sagrades famílies de tipologia catalana.

Figures costumistes

La revolució que el 1912 va provocar Antoni Moliné —el *Newton del pessebrisme*, com l'anomenava Garrut—⁽⁵⁾ en fer els pessebres en format de diorama i, per tant, afavorint que no se cenyissin només als temes clàssics del relat evangèlic, va tenir conseqüències directes en molts dels figuristes del segle xx. Carratalà veia com els pessebristes cada vegada li demanaven figures més específiques per als seus diorames. De vegades, les demandes no es corresponien als temes bíblics sinó que els pessebristes volien representar costums propis de la tradició del Nadal. Si Joan Amades va ser l'etnògraf del costumari català, podem considerar Lluís Carratalà el figurista i pessebrista del costumisme català.

A les grans regions europees on es fa pessebre⁽⁶⁾ han reivindicat i protegit el testimoni etnològic i costumista en les figures de pessebre, just al contrari del que passa al nostre país. Les figures de tipologia catalana són el segell distintiu de l'obra de Carratalà, i és allà on va deixar la seva petjada més personal.

■ Quatre pastors amb barretines diferents. Gener de 2010. ENRIC BENAVENT VALLÈS

■ Reis hebreus de 15 cm. Gener de 2010. ENRIC BENAVENT VALLÈS

■ Lluís Carratalà i la seva filla Montserrat treballant al menjador de casa seva.

ARXIU CARRATALÀ

Teatre i pessebre

La seva dilatada trajectòria com a actor de teatre està íntimament relacionada amb les figures catalanes que creava. No només perquè diuen que en èpoques de molta feina s'emportava el fang al camerino i modelava figures mentre no li tocava estar a escena, sinó perquè molts dels personatges que ell coneixia a través de les obres de teatre que interpretava acabaven inspirant les seves figures.

Fer d'actor li va donar l'oportunitat d'observar el tipus de vestuari i el caient de la roba vuitcentista, les túniques, els gipons, les capes i els tapaboques. Alguns exemples molt clars d'aquesta font d'inspiració els veiem en la figura d'«el Manelic», que està inspirada en la imatge d'aquest personatge de *Terra baixa* interpretat per Enric Borràs, i en la figura d'«el patilles», clarament inspirada en el Pep, personatge de *Les pubillies i els hereus* tal com l'interpretava Lleó Fontova.⁽⁷⁾

Per modelar els pastors i els personatges de la Catalunya vuitcentista Carratalà recorria també a les làmines i els dibuixos del dibuixant Joan d'Ivori,⁽⁸⁾ a les fotografies i en les descripcions dels llibres *La vida dels pastors*⁽⁹⁾ de Salvador Villarasa, i al de Joan Amades *Indumentaria tradicional*.⁽¹⁰⁾ També

consultava l'*Àlbum de testes de la terra*, recopilació de tipus de diverses comarques catalanes obra del dibuixant Llorenç Brunet.⁽¹¹⁾

Un estil de vida

Al darrere de les figures d'en Carratalà hi ha una filosofia de vida allunyada del guany, de la pressa. En el procés de producció d'una figura hi dedicava el temps que calgués perquè el resultat fos bo. La producció dels Carratalà era totalment artesana. Treballaven només el Sr. Lluís i la seva filla Montserrat.⁽¹²⁾ Aquest estil de producció els va portar alguna enrabiada d'alguns pessebristes que, amb formes que podien ratllar la impertinència, els exigien més del compte. A can Carratalà no servien les màximes de la societat consumista. Aconseguir una figura Carratalà no era qüestió de diners perquè les feien pagar a uns preus tan baixos, amb la voluntat de popularitzar el pessebre, que alguns pessebristes els insistien a voler pagar més del que els demanaven.

La gran aportació de Carratalà al pessebrisme va ser la reproducció en sèrie de figures catalanes de qualitat, ja que fins a aquell moment les figures catalanes que hi havia eren les anomenades del *pessebre popular*.⁽¹³⁾ Carratalà ha estat, sens dubte, un dels grans creadors de figures de la història del pessebrisme. ■

NOTES

- (1) Lluís Carratalà i Vila (Vila de Gràcia, 1895 – Barcelona, 1991).
- (2) Conegut amb el sobrenom de *Pep del nas* († 1940).
- (3) Per a les figures hebraïques mirava làmines d'M. Liebermann, de W. Hole i un llibre d'història del vestit.
- (4) Salvador Masdeu (1864-1918), figurista barceloní.
- (5) Garrut, J. M. (1957).
- (6) Provença, Baviera, Tirol, Salzkammergut, Nàpols, Calàbria.
- (7) Vegeu la revista *La escena catalana* (1925), n.º 175 i 181.
- (8) Pseudònim de Joan Vila (1890-1947).
- (9) Villarasa, S. *La vida dels pastors*. Ripoll: Ed. Maideu, 1934.
- (10) Amades, J. *Indumentaria tradicional*. Barcelona: Neotípi, 1939.
- (11) Llorenç Brunet Torroll (1873-1939).
- (12) Montserrat Carratalà Molleví (1924-2009) filla, deixeble i seguidora de l'obra de Carratalà.
- (13) Dresaire, A. *El pessebre a Mataró*. Associació de Pessebristes de Mataró, 2004.

BIBLIOGRAFIA

- **Benavent Vallès, Enric.** «Homenatge a Lluís Carratalà i Vila». *Catàleg de l'Associació pessebrista de Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú, 1986.
- **Catà Vidal, Pere.** «Recordança». *XXV Trobada de pessebristes de Catalunya*. Sant Vicenç de Montalt, 1994. P. 16
- **Dresaire Gaudí, Albert; Pons, Enric.** *Mestre i amic de pessebristes*. 1994.
- **Farriol Vinyes, Pere.** «El senyor Carratalà, amic de pessebristes». *Setmanari Forja* (1992), n.º XX, p. 34-35.
- **Garrut Romà, Josep M.** *Viatge a l'entorn del meu pessebre*. Barcelona: Ed. Selecta, 1957.